

Het reglement van de schuttersgilde van het Heilig Sacrament in Geneiken in Lummen, 18de eeuw

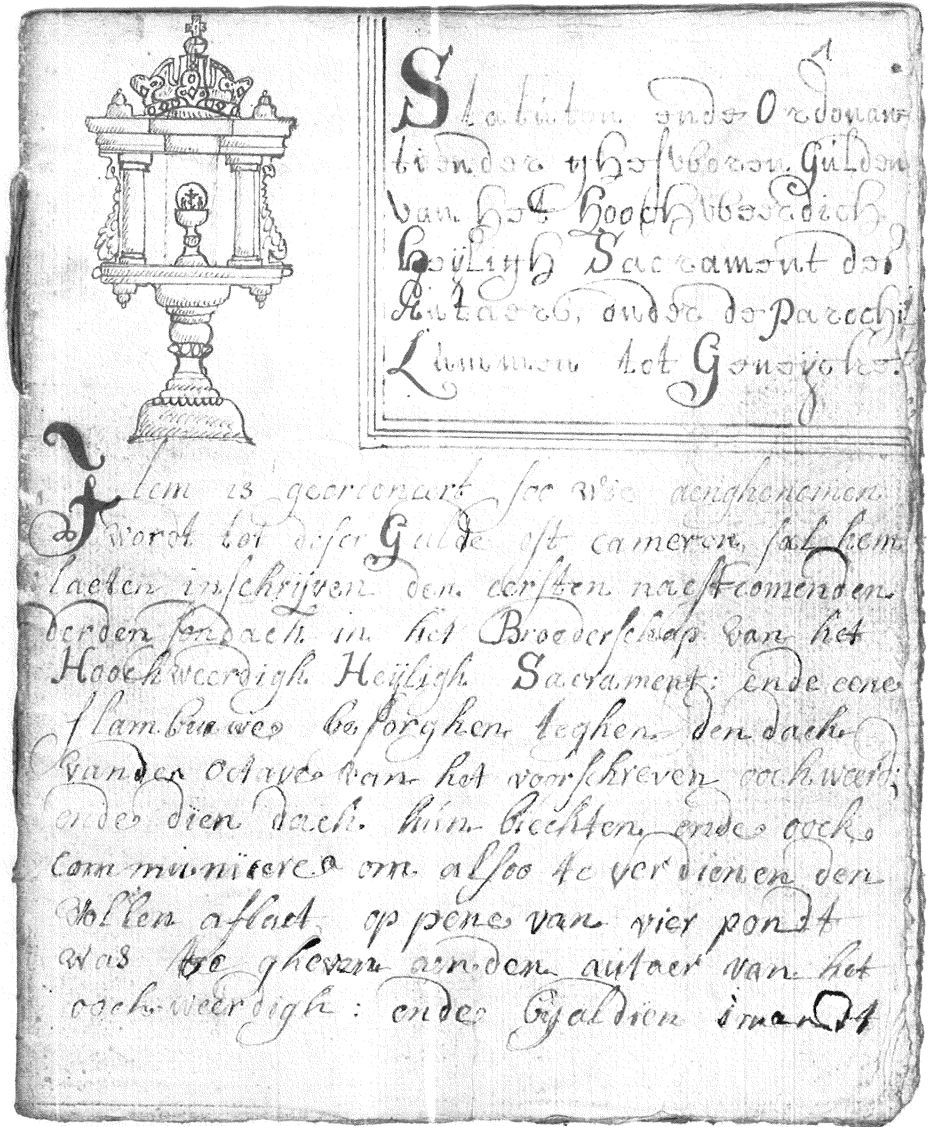
Rombout Nijssen & Nina Valkeneers

De karabijnschuttersgilde van het Heilig Sacrament van Geneiken in Lummen heeft een lange geschiedenis, die bovendien nog levendig in ere gehouden wordt. Op 6 juni 2012 meldde de website van *Het Belang van Limburg* nog dat in Geneiken de kermisweek afgesloten was met de koningsuithaling van de gilde¹. In het Rijksarchief te Hasselt wordt een niet gedateerd achttiende-eeuws handschriftje met de tekst van het toenmalige reglement van de vereniging bewaard. Het handschrift telt 14 met zwarte inkt beschreven bladzijden. Sommige kapitalen zijn met rode inkt geaccentueerd. In een aantal gevallen is de eerste letter van een artikel of van een belangrijk woord weggelaten, wellicht met de bedoeling die later met rode inkt in te vullen, zonder dat dit later ook effectief gedaan werd.

De inhoud van het reglement van deze gilde verschilt op één opmerkelijk punt van de reglementen van andere schuttersgilden, die de laatste jaren in dit tijdschrift gepubliceerd werden²: leden van de gilde waren verplicht zich in te schrijven in de broederschap van het Heilig Sacrament in de parochiekerk van Lummen. Het artikel over dit punt werd op het titelblad van het handschrift geschreven, en gaat vooraf aan het eigenlijke reglement. Als lid van de broederschap moesten de schutters zich voorzien van een flambouw, om die in de Sacramentsprocessie mee te dragen. Op de dag van het octaaf van het Heilig Sacrament gingen de broeders te biechten en te communie, om zich zo in regel te stellen om de volle aflaat te kunnen verdienen die aan de leden van de broederschap verleend was. Schutters die onverhoopt verzaakten aan hun plicht om het nodige te doen om de Sacramentsaflaat te verdienen moesten als boetedoening vier pond was schenken aan het Sacramentsaltaar in de parochiekerk. Schutters die meer dan eens zonder *suffisante redenen* in gebreke bleven zouden uit de gilde gezet moeten worden.

1 Op de website <http://www.hbvl.be/limburg/lummen/extern-koningsuithaling-gilde-geneiken-sluit-kermis-af.aspx> vindt men verslag van de koningsuithaling, met een filmpje van het gebeuren.

2 “De Caerte der guldebroeders van Onse Lieve Vrouw gulde tot Donck, 1772”, in: *Limburg-Het Oude Land van Loon* 84 (2005), pp. 325-338; “De Caerte van de Sint-Sebastiaansgilde van Binderveld in 1769”, in: *Limburg-Het Oude Land van Loon* 85 (2006), pp. 69-84; “Het reglement van de Sint-Hubertusschuttersgilde in Zolder, 1722-1792”, in: *Limburg-Het Oude Land van Loon* 85 (2006) pp. 361-373; “De Caerte van de handboog-schuttersgilde Sint-Sebastiaan te Donk, 1718”, in: *Limburg-Het Oude Land van Loon* 88 (2009), pp. 195-205.

Rijksarchief Hasselt, Archief van de schuttersgilde van Geneiken, nr. 1.

Het eigenlijke reglement telt 34 artikelen, die worden voorafgegaan door een notitie die er aan herinnert dat de gilde van Geneiken onder de bescherming van het Heilig Sacrament gesteld is, dat zij is opgericht met instemming van de plaatselijke heren³, dat de schutters het geweer hanteren – het is immers een zogenaamde *cleuveniers gulde* of colveniersgilde – en dat de leden beloofd hebben zich aan dit reglement te zullen houden. De schutters schoten zowel op de *vogel* – een doelwit in de vorm van een vogel dat boven op een paal geplaatst werd – als op doelschijven (art. 32).

De eerste artikelen van het eigenlijke reglement hebben betrekking op de trouw aan het Rooms-katholieke geloof die van de leden verwacht wordt. De gildebroeder die zich onverhoopt van het ware geloof zou afkeren, mocht er op rekenen *als eenen vilain* uit de gilde gezet te worden (art. 2). Nieuwe leden moesten zich op straffe van een boete van 20 stuivers of één gulden⁴, op korte termijn, en uiterlijk tegen de eerstvolgende sacramentsprocessie, van een geweer – *een goedt roer* - voorzien (art. 28). Er werd immers van de gildebroeders verwacht dat zij, voorzien van hun geweer, in elke plechtige processie in Lummen zouden meestappen. Enkel voor schutters die ook in de schepenbank zouden zetelen werd een uitzondering gemaakt: zij mochten in de groep van de *iusticie* mee opstappen. Wie zonder geldige reden uit de processie wegbleef verbeurde een half pond was aan de kerk en een gulden aan de gildekas (art. 5). Vloeken of zweren bij God werd niet geapprecieerd: wie er *op de camer* – in het schutterslokaal – op betrapt werd, mocht rekenen op een boete van 5 stuivers, of meer wanneer de bestuurders dat *naer qualijtj der blasphemie* opportunity vonden (art. 4).

De gilde werd bestuurd door de koning, de deken en de gouverneurs. Koning was de schutter die op de laatste vogelschieting de hoofdvogel had afgeschoten. Deken en gouverneurs waren bij andere gilden in de regel verkozen bestuurders. Het reglement van Geneiken vermeldt hierover niets, wellicht omdat dit punt voor de achttiende-eeuwse schutters zo ook helder was, en geen toelichting behoeft. Koning, deken en gouverneurs waren bevoegd om de schutters bijeen te roepen wanneer het belang van de gilde dat vereiste. Wanneer zij op die manier geconvoceerd werden, waren de schutters verplicht die bijeenkomst bij te wonen, op straffe van een boete van 15 stuivers (art. 31).

3 Anders dan in veel andere gemeenten, waar één persoon of organisatie het heerlijk gezag uitoefende, had Lummen – met Koersel, Linkhout en Schulen – twee heren, die ieder ten aanzien van bepaalde landerijen en ten aanzien van bepaalde inwoners het heerlijk gezag uitoefenden. De meeste landerijen, en de bewoners van de woningen op die gronden, waren Loons. De Loonse heer van Lummen was de kasteelheer van de Burg. Van het midden van de veertiende eeuw tot het einde van de achttiende eeuw behoorde de Loonse heerlijkheid van Lummen aan de familie van der Marck. Andere landerijen en de bewoners van de woningen op die percelen waren Brabants. Ten aanzien van hen werd het heerlijk gezag namens de hertog van Brabant uitgeoefend door een door hem aangestelde officier.

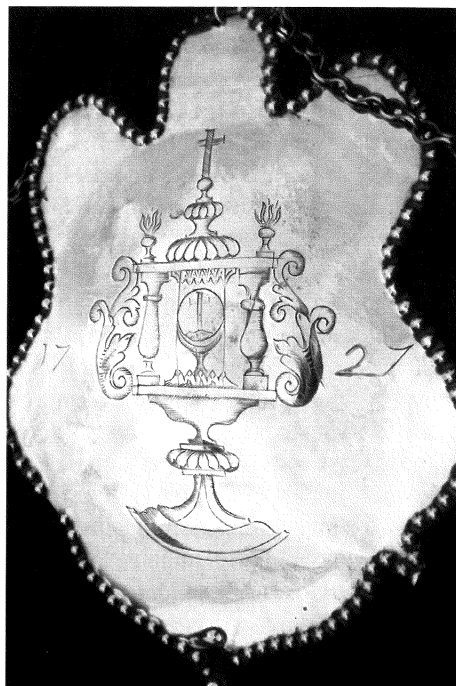
4 Geldbedragen werden in het ancien régime uitgedrukt in (gouden) guldens, zilveren stuivers en koperen oordjes. Een gulden is 20 stuivers waard, en in een stuiver gaan 4 oorden.

Slechts wie bekend stond als iemand *van goeder naem ende faem* kwam in aanmerking om in de gilde opgenomen te worden (art. 3). Een nieuw lid kon pas aangenomen worden wanneer geen van de gezellen bezwaar had tegen zijn opname (art. 6). Eens aangenomen betaalde het nieuwe lid 12 stuivers *voor syn aencomen*, en eventueel de andere kosten die aan zijn opname in de gilde te pas gekomen waren, en hij legde een eed af waarin hij beloofde zich naar de statuten van de gilde te zullen gedragen (art. 27).

Op de dag van hun huwelijk werden gildebroeders verondersteld hun *medeconfreers* een ton bier aan te bieden (art. 7). Wanneer een broeder stierf, gingen de schutters mee in de lijkstoet en woonden zij de begrafenisdienst bij (art. 8).

Wie zijn lidmaatschap van de gilde wilde beëindigen, kon dat pas nadat hij aan minstens één vogelschieting had deelgenomen en zijn part in de kosten daarvan had betaald. Bovendien moest hij bij zijn afscheid 15 stuivers *afvaergeldt* aan de gildekas betalen (art. 9). Deken, koning of gouverneurs van de gilde die hun lidmaatschap zouden willen opzeggen moesten eerst het jaar waarin zij die functie bekleedden uitdienen (art. 10).

Het belangrijkste moment in het jaar voor de schutters van Geneiken was de jaarlijkse vogelschieting met de kolfdag: een feestelijke bijeenkomst waar het bier rijkelijk vloeide. Wanneer men die kolfdag hield in Geneiken vermeldt het reglement niet, maar het ligt voor de hand dat dat op Sacramentsdag of kort daarvoor of daarna was. Voor een geslaagde kolfdag was de kwaliteit van het bier van doorslaggevend belang. Op dit punt werd geen risico genomen: op voorhand moest *den camer knecht* of de bode van de gilde *gaen proeven het bier in diversche plaetsen oft steden*, om vervolgens het beste bier te bestellen. Het bier werd gezamenlijk betaald, en iedere schutter betaalde daarbij evenveel (art. 29). Over de bijdragen in de onkosten van het schuttersfeest kon niet gediscussieerd worden: ieder moest zonder *teghen segghen teghen eenighe kosten* zijn part betalen. De bode kon optreden tegen wie op dit punt onwillig bleef door zonder vormvereisten beslag te leggen op één of ander uit het bezit van de schutter die in gebreke bleef zijn aandeel te betalen

Zilveren plaat van de schutterskraag van Geneiken, gedateerd 1727.

(art. 30). Dat laatste gold overigens ten aanzien van elke schutter die nog onbetaalde schulden of boeten had uitstaan. Wie na een eerste aanmaning van de bode niet betaalde, zag het verschuldigde bedrag verdubbeld, waarna de bode op gezag van de officieren van de schutterij en *sonder daer omme eenighe forme van recht te gebruijcke oft eenighe andere overheydt te moeten imploijeren* beslag kon leggen op bezittingen van de onwillige (art. 24). In verband met het innen van de boeten die in het schuttersreglement vastgesteld zijn, voorziet het reglement dat de bode en *alle camergeselle* getrouw de inbreuken op het reglement moeten aangeven, zodat de boetes geëist en geïnd kunnen worden. Op dit punt werd absoluut geloof gehecht aan de verklaringen van de bode (art. 23).

Een aantal artikelen uit het schuttersreglement geven de indruk dat het er in het schutterslokaal wel eens ruw aan toe kon gaan. Zo voorzagen de samenstellers ervan dat wie vrijwillig of *met moetwilligheydt* een bierpot of een glas brak, een boete van 5 stuivers verschuldigd was aan de gildekas. Daarenboven moest hij de pot of het glas op zijn kosten vervangen door twee *dezelfde* of betere potten of glazen. Dat gold ook voor wie per ongeluk pot of glas brak (art. 11). Op straffe van een boete van 2 stuivers was het verboden iemand *boven sijn macht doen drincken* of dronken te voeren (art. 22).

Het schutterslokaal of de *camer* was exclusief terrein voor de schutters, die er op straffe van een boete van 4 stuivers zonder instemming van heel de compagnie geen buitenstaanders mochten toelaten (art. 12). Buiten het lokaal echter mocht men vrienden naar schuttersactiviteiten meenemen, en hen zelfs *een, twee mael oft drij mael* laten meedrinken (art. 13).

Schutters die een medebroeder beledigden door bijvoorbeeld iets lelijks te zeggen over diens moeder of door hem met de duivel in verband te brengen, mochten rekenen op een boete van 12 stuivers (art. 14). Een officier of de bode onbeleeft of *quaelyck* aanspreken werd als een veel ernstiger vergrijp beschouwd en met een boete van 30 stuivers bestraft. Wie dat een tweede keer zou wagen moest zelfs het vijfvoudige of 7,5 gulden in de gildekas storten (art. 25).

Ruzie maken werd in het schutterslokaal of elders waar de schutters bijeenkwamen niet geduld. Wie ruzie zocht mocht rekenen op een boete van acht stuivers (art. 17), en wie zo ver ging een ander te slaan kreeg een boete van drie gulden (art. 18). Toch werd er in het reglement rekening mee gehouden dat een ruzie uit de hand kon lopen: wie een ander *een wieckende wonde* – een wonde die verbonden moest worden – toebracht, moest bovenop de vergoeding aan de gekwetste en zijn meester voor werkverlet, een boete van 3 gulden en 12 stuivers aan de gilde betalen (art. 19), en wie zijn gezel *eene manckende oft lemde* toebracht en hem verminkte zou boven de vergoedingen die hij aan zijn slachtoffer verschuldigd zou zijn 7 gulden in de kas van de schuttersgilde moeten storten (art. 20).

Wie een kamergezel moedwillig uitdaagde mocht rekenen op een boete van 2 gulden (art. 15), en wie drie of vier keren een gildebroeder lastigviel werd uit de gilde gezet en *wegh gejaeght van de camere als eenen infracteur der statuten* (art. 16). In het algemeen was het zo dat wie zich misdroeg of zich niet aan de *statuten* hield, *sonder eenich respekt van de camer gejaeght zou worde, sonder immermeer daer geadmitteert te worden* (art. 34).

De bestuurders van de gilde – koning, deken en gouverneurs – hadden de plicht om tussen te komen wanneer zij gewaar werden dat er twist rees tussen gezellen. Zij konden de betrokkenen het zwijgen opleggen om zo te voorkomen dat een ruzie uit de hand zou lopen. In afwezigheid van de bestuurders kon elke gezel zo optreden. De betrokkenen waren verplicht zich naar dit opgelegd *gesweijgh* te schikken, op straffe van een boete van 30 stuivers. Wie zich na een eerste waarschuwing niet stilhield kon een boete van 3 gulden opgelegd krijgen, en wie drie waarschuwingen nodig had moest zelfs 6 gulden betalen (art. 21).

De betaalde boetegelden werden in een geldbus gestoken, waarvan de koning en de gouverneurs elk een sleutel hadden. Op de feestdag van de gilde werd de bus geleidigd om het geld ten bate van de gilde aan te wenden (art. 26).

Wanneer de gilde een schietwedstrijd organiseerde, genoten de beide heren van Lummen de eer de eerste schoten te mogen lossen (art. 33). Het laatste artikel bepaalt dat de heren van Lummen zich het recht voorbehouden op de straffen en boeten die voor overtredingen van allerlei rechtsregels gelden. De boetes die in het schuttersreglement voor overtredingen voorzien zijn, ontslaan de schutters dus niet van het risico op eventuele gerechtelijke vervolging door andere instanties (art. 35). De schietbaan genoot wel een speciaal statuut zolang een schietwedstrijd duurde. Een eventueel ongeval dat het gevolg zou zijn van het schieten, werd er door de heren van Lummen niet beschouwd als een geval dat een gerechtelijk onderzoek vereiste, en werd door hen niet strafrechtelijk vervolgd (art. 32).

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schuttersgilde van het Heilig Sacrament van Geneiken in Lummen*, nr. 1

Statuten ende ordonantien der ghesworen gulden van het hoochweerdich Heijligh Sacrament des Autaers, onder de parochie, Lummen tot Geneijcke

Item is geordoneert soo wie aenghenomen wordt tot deser gulde oft cameran, sal hem laeten inschrijven den eersten naestcomenden derden sondach in het Broederschap van het Hoochweerdigh Heijligh Sacrament, ende eene flambauwe besorghen teghen den dach vander octave van het voorschreven [H]oochweerdigh ende dien dach hun biechten ende oock communiceren om alsoo te verdienen den vollen aflaet, op pene van vier pondt was te gheven aen den autaeer van het [H]oochweerdigh, ende bij aldien imandt meer als eens

bleef in faute sonder suffisante redenen, salmen hem van de voorscreve camer jagen.

In Nomine Domini Amen

Ter eeren Godts ende het Hooghweerdigh H. Sacrament (deser Gulden Patroon ende Beschermmer) is door permissie ende octroij, consent onser Genaedigher Heeren ghesticht eene gesworen Cleuueniers Gulde oft camere onder de vryheyt oft Parochie Lummen tot Geneijcke, hebbende ieder een der Gulde Broeders bij solemnelen eede gelooft peijselijck ende vredelijck met malcanderen int collegie te leven naer ordonantie der naerbeschreue articulen op pene oft penen daer toe gestatueert oft ghestelt, etc.

1. In den eersten soo wie in de collegie geadmitteert ende ingheschreve wordt, het sij camergeselle oft bode, sal voor al gheloove ofte professie doen die Catholycke Apostolycke Religie van Roome.

2. Soo wie in contrarie Religie wordt bevonden, sal door Coninck, Deken ende Gouverneurs als eenen vilain uyt de voorscreven Gulde gejaeght worde sonder immermeer daer toe te worde geadmitteert ende daer en boven van de Regeerders der camere gestraft woorden.

3. Item niemant sal tot dese camere geadmitteert worden ten sij hij staet ter goeder naem ende faem.

4. Soo wie op de camere sweert oft blasphemeert ontamelycke eeden als by Godts lyden, wonden ende andere onnutte woorden oft eeden, vervalt in een pene van vijf stuijvers oft andersins naer qualijt der blasphemie, ende dat soo dickwils als het sal ghebeuren, alles naer interpretatie der camer officieren.

5. Ende eenyder camergheselle sal sijn ghehouden in alle solemne processie statelyck met syn roer te gaen, ten sy hy van de iusti[ci]e waer, als wanneer hy een ander in syn plaetse sal laete gaen, op de pene van een verbeurtenisse van een half pondt wasch in de kercke ende eenen gulden voor de confrerie, ten waer door suffisante redenen dat het onmogelyck waer.

6. Men sal niemant admitteren ten sy met gemeijn verdragh der gesworene camergeselle.

7. Soo wat guldebroeders hun begeve tot houwelycke, sullen op den dach hunder bruyloft ten besten geve een ton bier aen hunne medeconfrereers oft medebroeders oft andersins naer verdragh der camere.

8. Soo oock sullen doen soo wanneer imandt der gulde broeders comt te sterve, des sal de [g]ulde mede te lycke gaen ende begraeffenisse, hoorende den dienst [G]ods voor den overledenen medebroeder.

9. Soo wie begeert af te vaeren van der camere en sal dat niet vermoghen te doen, voor ende aleer hij eens den voghel heeft helpen schiete ende sijne colve gegeven ende syn afvaergeldt vierthien daghen voor den schietdagh betaelen, te weten vijftien stuijvers.

10. Ende soo wanneer dat het officiers oft gouverneurs van de camer syn sullen, syn verobligeert het geheel jaer uijt te dienen.

11. Item soo wanneer imandt breekt op de camer pot oft gelas, sal gehouden syn ter stondt, oft ter eerster versameling sulckx van gelycke twee oft beter weerde te betaelen, ende soo wanneer imandt iet met moetwilligheydt, sal [hij] het verdobbele het welck hij gebroken

heeft betaelen, voor eene amende vijf stuyvers.

12. Ende geen camergheselle en sal buijten desen eedt imanden vermoghen te lyden op de camer sonder consent der gemeijnder compagnie op een pene van vier stuyvers.

13. Beneden de camer salmen vreylyck eenen over komen den vrindt, sonder misdoen, een, twee mael oft drij mael moghen beschincke.

14. Soo wanneer den eenen den anderen iniurieert oft met bitteren eede beschelt, gebiedende hem syn moeder te bruijen, oft den duyvel ende diergelycke, oft oock heet lieghen gaen, vervalt in een pene van twelf stuijvers.

xii stuijvers

15. Item soo wanneer imandt den camergheselle den anderen afheijst met grammen moede, verbeurt een pene van twee guldens.

xxxx stuijvers

16. Ende soo wanneer t'selve gebeurde bij den selve, tot drij oft vier keeren toe, salmen den selve boven gestatueerde penen, wegh gejaeght worden van de camere als eenen infracteur der statuten ende ordonantie van de voorscreven [g]ulde.

17. Soo wie den anderen oploopt sonder slaeghen verbeurt acht stuyvers.

viii stuijvers

18. Soo wie den anderen slaet drij guldens.

19. Van een wieckende wonde boven verlet ende meestergeldt, aende companie dry guldens twelf stuijvers.

20. Van eene manckende oft lemde boven verlet, smerdt meestergeldt ter estimatie vander camergheselle, is aen de companie seve guldens.

21. Soo waneer men gewaar woordt datter eenighen twist reijst tusschen die camergheselle, sullen coninck, deken ende gouverneus oft in hunder absentie een der der camergheselle, om geschille te verhoeden, een gesweijgh gebieden tusschen die voorscreven partijen, welck bevel sij gehoorgheven sullen, ende van voorder querel ophouden, op een pene van dertigh stuijvers voor de eerste rijse, voor de tweede ryse dobbel, voor de derde rijse ses guldens, welcke pene sonder coniventie, salmen behooren ende moeten aen den delinquant verhaelen ende daer voor panden, sonder daer toe eenighe voordere forme van recht te gebruiken.

22. Ende men sal niemandt boven sijn macht doen drincken, dan ider een sijne beliefte op pene van twee stuyvers.

23. Den camerbode ende alle camergheselle sullen alle breucken getrouwelyck sonder coniventie behooren aen te brenghen, die op de camer vallen, in welcke aenbrenghen den bode volle geloove sal worden ghegeven.

24. Soo wie gemaent synde van camerschult, ofte syne penen, oft verbruyckte boeten, ende dat van den bode ende die selve niet ten betaelet, valt mits desen in een dobbel schult oft pene ende is mits dien pandich by den selve onsen bode, sonder daer omme eenighe forme van recht te gebruijcke oft eenighe andere overheydt te moeten imploijeren als onser camere officieren.

25. Soo wie eenighen camer officiere quaelyck toespreeke oft oock den bode, ten respecte synder officier vervalt in eene pene van dertich stuyvers voor deerste ryse, voor die tweede

Viering van de schutterskoning van Geneiken in 2010.

vijfdobbel.

26. Deselve die boeten die op der camere misbruijckt worde, salmen stecke in de busse tot onse feestdach toe ende der sleutel der busse sal hebbe den conick eenen, ende die gouverneurs ider eenen ende salmen alsdan de selve boeten tot behoef der camere imploeiieren.

27. Soo wie voortaan op onse camer sal geadmitteert worden ende ingeschreve sal voor

syn aencomen betaelen aende camer twelf stuijvers, ende betaelen alle andere oncosten naer raedt gelyck andere gulde broeders, en eedt doen op de articulen der camere.

28. Sal oock ider guldebroeder hem voorsien van een goedt roer teghen onsen processien op pene van xx stuijvers.

29. Item int colven sal den camer knecht gaen proeven het bier in diversche plaetsen oft steden, ende daer het beste bevonden wordt salmen gaen die colve drincke, ende sal idere evenveel moeten geven.

30. En sal oock niemant moghen teghen segghen teghen eenighe costen oft verteeringe gelyck geschiet oft te geschieden, maer sal ider een syn contingent moeten betaelen op pene van reele oft parate executie door een camerbode.

31. Ende soo wanneer die camer bij den andere door den coninck, [d]eken ende gesworene geroepen wordt om eenighe oorsaecke der cameran aengaende, sal een igelycke hem bereet maecken ende pareren hunne overheydt op een pene van vijftien stuijvers nisi causam.

32. Item soo wanneer die camer schiet den voghel oft ope schijve salmen die selve plaatse daer het gheschiede sal, voor gebanden houden van der camer wegghen, ende dat door de dienaers als men gaet schieten, ende soo wie aldaer kryght eenigh ongeluck, sal hem selve moeten lecken en claeghen.

33. Item wordt oock geconditioneert dat niemant van de camergeselle hem sal vervoorden te schieten den voghel voor ende alleer beyde onse H. Heere haere voorscheuten sullen gedaen hebbe.

34. Item is oock geordoneert soo wie hem misbruijckt, ende niet wilt hooren naer verdrach der camere, sal sonder eenich respect van de camer gejaeght worde sonder immermeer daer geadmitteert te worden.

35. [W]yders wordt bij de heren gereserveert hunne gerechtigheydt vande amenden ende breucke die in desen mochten comen te vervallen.

Adressen van de auteurs:

Rombout Nijssen
Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt
rombout.nijssen@arch.be
www.romboutnijssen.be

Nina Valkeneers
Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt